



Fotograf: Erik Cronberg, KI Media

# Professionellt förhållningssätt på Läkarprogrammet Studentvägledning



**Karolinska  
Institutet**

## Professionellt förhållningssätt för läkare och läkarstudenter

Samhället ställer höga krav på och har höga förväntningar på läkare. I många länder svärs en så kallad läkared vid examen. Den brukar innebära att ett löfte att alltid sätta patienten i centrum, att vårda tystnadsplikten, beakta mänskliga rättigheter, att verka i medicinens tjänst och att hedra yrkets värdighet. I Sverige togs läkareden bort 1886, men likväl förväntas en läkare vara kompetent, pålitlig och omdömesgill.

En läkare använder sig själv som verktyg, och vi är alla olika. Att ha ett professionellt förhållningssätt innebär att agera och uppträda i enlighet med de krav som yrket ställer på en i olika situationer. Exakt hur läkaren bör agera i en given situation kan variera, men poängen är att hen inte är där som sig själv som person utan med sig själv som professionell. Det är ibland nödvändigt att sätta sig själv och sina egna behov inom parentes, för att kunna agera professionellt.

Läkarexamen utgör grund för yrkeslegitimation och det är viktigt att även under utbildningen diskutera, träna och uppmärksamma hur läkarstudenten i olika situationer förhåller sig professionellt. För att understödja sådan träning och bedömning, har vi tagit fram denna handledning, samt kriterier för basala professionella beteenden. Ett professionellt förhållningssätt tas inte bara fram vid särskilda bedömningstillfällen, det slipas på ständigt.

### **Mål för läkarexamen (Högskoleförordningen) som relaterar till professionellt förhållningssätt**

#### *Färdighet och förmåga*

- 10. visa fördjupad förmåga till professionellt bemötande av patienter och deras närstående med respekt för patienternas och deras närståendes integritet, behov, kunskaper och erfarenheter
- 16. visa fördjupad förmåga att bidra till lärande i olika grupper och att genomföra handledande uppgifter
- 17. visa förmåga till ledarskap och interprofessionellt samarbete såväl inom hälso- och sjukvården som med professioner inom andra delar av samhället

#### *Värderingsförmåga och förhållningssätt*

- 21. visa förmåga till självreflektion och empati samt till ett professionellt förhållningssätt
- 22. visa förmåga till ett hälsofrämjande förhållningssätt med helhetsyn på patienten utifrån ett vetenskapligt synsätt och med särskilt beaktande av etiska principer och de mänskliga rättigheterna
- 23. visa förmåga att identifiera sitt behov av att fortlöpande utveckla sin kompetens och att ta ansvar för detta.

## Fem kategorier

Vi har angivit fem områden av olika aspekter av professionellt förhållningssätt. De går delvis in i varandra. Tanken är att underlätta för dig att förstå vad som förväntas av dig som läkare och som läkarstudent och att ge ett underlag för att diskutera, bedöma och även betygsätta professionellt förhållningssätt inom läkarprogrammet. Som läkare behöver du vara en förtroendeingivande representant för sjukvården och den medicinska och akademiska verksamheten. Det är därför viktigt att upprätthålla och förmedla tillförlitlighet, uppriktighet och ärlighet. Nedan beskrivs och förklaras områdena lite närmare.

- Yrkesetik och juridik
- Förtroende, ansvar, respekt och säkerhet
- Tillförlitlighet och ansvar
- Relationer till patienter, lärare, studenter, administrativ personal och andra teammedlemmar
- Vetenskapligt förhållningssätt

### Yrkesetik och juridik

Du ska följa de lagar, regelverk och förordningar som styr hälso- och sjukvården, beakta tystnadsplikt och sekretess, som skyddar patienten. Detta omfattar även klara begränsningar rörande till exempel fotografering och publicering på sociala medier av sådant du gör och möter inom utbildningen.

Som student behöver du dessutom följa högskolelagen och universitets riktlinjer, tillämpa de lagar och regelverk som gäller i hälso- och sjukvården och i högskolan, samt vara hederlig i all dokumentation. Viktiga ramverk här, utöver lagar är till exempel KI:s Uppförandekod, läkarprogrammets riktlinjer för professionell kommunikation, regler kring fusk och vilseledande, relevanta lagar och förordningar, till exempel Diskrimineringslagen, Sekretesslagen, Hälso- och Sjukvårdslagen, Patientdatalagen, Patientsäkerhetslagen, med flera.

Exempel på oroande/oacceptabla beteenden:

- *Uppträda oärligt*
- *Använda droger, alkohol, receptfria läkemedel eller receptbelagda läkemedel på ett sätt som äventyrar förmågan att bidra till patientvården eller påverkar dig i din studentfunktion*
- *Felaktigt framställa sig själv, andra eller medlemmar i teamet inför omgivningen*
- *Bryta mot patientsekretess*
- *Agera i strid med patientens väl (till exempel avsiktligt rapporterat ofullständigt eller givit felaktig patientinformation)*
- *Tag åt sig äran för andras arbete*
- *Använda utrustning, biofarligt material eller andra medicinska/vetenskapliga prover på felaktigt eller farligt sätt*
- *Slösa med utrustning eller resurser.*

## Förtroende, ansvar, respekt och säkerhet

Man behöver kunna se sin del i helheten och ibland hålla sina egna behov och önskemål tillbaka. Kommunera artigt och respektfullt och beakta klädkoder och hygienregler. Det är viktigt att presentera sig och vara öppen med vem man är och vilken roll man har. En trevlig patient kan inte bli ens vän eller vara föremål för en invitet, för relationen är inte jämlik. Man kan skämmas för sina misstag, men behöver stå för dem för att inte smita. Om man bär på smitta behöver man stanna hemma, även om det ställer till det för en själv.

- att i kontakter med allmänhet där du uppträder som student beakta att dina handlingar kan bedömas utifrån att du är en del av sjukvården och den medicinska vetenskapen, till exempel när du samtalar med andra om dina studier i allmänna miljöer, fysiska eller elektroniska
- att ha ett vårdat yttre som passar den professionella situationen
- att upprätthålla professionella relationer till patienter och deras närstående, till medarbetare och till dina medstudenter
- att kunna samarbeta för att vinna patientens förtroende
- att ta ansvar för dina handlingar
- att behandla patienter och deras närstående, medstudenter, lärare, administratörer, handledare och andra medarbetare med respekt
- att bidra till att minimera smittspridning mellan patienter och i samhället genom att följa basala hygienregler och riktlinjer för exempelvis klädsel, hår, huvudbonad, piercings

Exempel på oroande/oacceptabla beteenden:

- *Olämplig klädsel (till exempel inadekvata arbetskläder/ alltför informell privat klädsel) i undervisningslokaler eller i sjukvårdsmiljön*
- *Negligerar hygienregler*
- *Uppvisar olämpligt uppträdande eller störande beteende (höjer rösten, respekterar inte auktoritet, oförsämd, nedlåtande etcetera, verbalt eller i skrift.)*
- *Underlåter att ta ansvar för egna fel*
- *Förmår inte/har svårt att erkänna egna begränsningar och söka stöd*
- *Accepterar inte konstruktiv återkoppling*
- *Använder inte återkoppling för att ändra beteende*
- *Engagerar sig i relationer med patienter eller annan medlem i hälso- och sjukvårdsteamet, vilket stör lärande och patientvård*
- *Uppträder respektlöst mot andra*
- *Ägnar sig åt störande beteende i klassen eller med sjukvårdsteamet*
- *Delar bilder eller information på sociala medier eller dylikt som riskerar att undergräva allmänhetens respekt för vården eller utbildningen*
- *Beaktar/respekterar ej rollfördelning inom sjukvården*
- *Visar oförmåga att acceptera att anpassningar till individuella behov eller önskemål inte kan göras. Ställer krav på anpassning till egna förhållanden utan hänsyn till patienter, resursbegränsning eller andra studenters behov. Exempel: gruppindelningar, antal tillfällen till bedömning, val av VFU-placering, schemaläggning läraaktiviteter i sjukvården m.*

## **Tillförlitlighet och ansvar – att komma i tid och respektera andras tid**

Som läkare kommer du att exempelvis möta patienter och anhöriga på mottagning, vara delaktig i kliniska ronder samt delta i team där du av respekt för andra samt deras arbete och av säkerhetsskäl måste vara i tid då verksamheten är tidsstyrd. Du behöver också fullgöra det som åläggs dig inom utsatt tid för att inte andra ska drabbas. På samma sätt behöver du under studietiden respektera lärares, personalens samt andra studenters arbetstid, och att lämna in uppgifter i tid. Genom att komma för sent bryter du uppmärksamheten och stör både läraren och lärandet, dvs. dina medstudenter.

*Exempel på oroande eller oacceptabelt beteende, beroende på frekvens och lyhördhet för konstruktiv feedback*

- *Anländer konsekvent sent till schemalagda händelser eller uppgifter*
- *Har oförklarad eller ogiltig frånvaro*
- *Underlåter att meddela frånvaro i tid*
- *Svarar inte på kommunikation (e-post, sidor, telefonsamtal etcetera) i tid eller på ett professionellt sätt.*
- *Misslyckas med att slutföra obligatoriska eller tilldelade uppgifter*
- *Kräver konstanta, upprepade påminnelser från medstudenter/personal/lärare för att slutföra obligatoriska eller tilldelade uppgifter, förväntar sig bedömning, trots sen inlämning*

## **Relationer till patient, lärare, studenter, administrativ personal och andra teammedlemmar**

Läkaren deltar i professionella och interprofessionella team vars resultat – och möjlighet att hålla tidplan – beror av alla medverkandes bidrag till uppgifterna. Du kommer att arbeta i team där alla teammedlemmars synpunkter och erfarenhet behöver beaktas, och du behöver vara öppen för andras åsikter. Att visa respekt för medarbetare och medstudenter, att "dra sitt strå till stacken", vara förberedd och inte utnyttja andras arbete, samt att ge andra utrymme är viktigt.

Här ingår också mer svåravgränsade men viktiga aspekter av att upprätthålla gränser i hur man relaterar till andra, såsom att kunna känna av vad som är "rimligt" i en professionell kontext och ta emot ledning om man har svårt för det. Här ingår också att hålla en gräns mot att bli "privat" med patienter eller deras närstående och även med medarbetare. Att vara aggressiv eller hotfull är inte förenligt med ett professionellt förhållningssätt.

*Exempel på oroande eller oacceptabelt beteende, beroende på frekvens och lyhördhet för konstruktiv feedback*

- *Förmår inte etablera kontakt på ett konstruktivt sätt*
- *Är okänslig för patientens behov*
- *Uppträder respektlöst med avseende på mångfald eller ras, kön, religion, sexuell läggning, ålder, funktionshinder eller socioekonomisk status*
- *Har svårt att avgöra och upprätthålla lämpliga gränser i arbets- och lärandesituationer*
- *Beteende som motverkar en god lärandemiljö*
- *Bristande förmåga att relatera till andra studenter i lärandemiljön*
- *Bristande förmåga att relatera till personal i lärandemiljön*

## Vetenskapligt förhållningssätt

En läkare arbetar på vetenskaplig grund och agerar i enlighet med den och med beprövad erfarenhet. Du behöver kunna belägga dina kunskaper utifrån evidens och vetenskapliga underlag och förhålla dig till kunskap på ett kritiskt sätt, och samtidigt balansera detta mot sådan beprövad erfarenhet som utgör en samlad praktisk kunskap.

*Exempel på oroande eller oacceptabelt beteende, beroende på frekvens och lyhördhet för konstruktiv feedback*

- Agerar på eller hävdar klinisk relevans av ståndpunkter som saknar vetenskaplig grund.
- Har svårt att upprätthålla en balanserad kritisk diskussion om vetenskapliga rön.
- Använder ett enstaka vetenskapligt underlag för att förfäktasanning.

## Bedömning av professionellt förhållningssätt

Professionellt förhållningssätt bedöms med s k "löpande bedömning" i alla situationer där du förekommer i din roll som student. Det finns en rapportmall, ProfDOPS, som kan användas av vem som helst, lärare, administratör, medstudent, patient, handledare eller annan, om en student uppvisar oroande eller oacceptabla beteenden. Den används då som underlag för en diskussion med den enskilda studenten. Ett sådant samtal hålls av en lärare, baserat på bedömningsmallen.

### Vad händer när det upprättats en rapport?

När en bedömningsmall har upprättats informeras student av ansvarig lärare eller examinator och får återkoppling enligt ovan. Rapporten sparas hos kursen i tre år och studenten ska spara en kopia i sin portfölj som grund för senare reflektionsuppgifter över eget lärande.

Både studenter och yrkespersoner gör misstag och kan trampa fel – alla kommer att göra det någon gång – och det innebär ofta goda möjligheter att få syn på och utveckla sitt professionella förhållningssätt. Det är förståeligt att någon kan komma för sent en gång – men det är inte acceptabelt om det sätts i system eller blir ett upprepade beteende. Alla kan ha en dålig dag, men då är det viktigt att lära av sina misstag.

Om en student är föremål för upprepade eller allvariga händelser ska examinator kontaktas. I mycket allvariga fall kan student bli avstängd med omedelbar verkan.

## Man får betyg på Professionellt förhållningssätt

En läkarexamen utgör grund för läkarlegitimation. Det är därför viktigt att KI kan garantera att den som tar examen har uppfyllt lärandemålen för professionellt förhållningssätt, och kan underkänna den student som inte gör det.

Det finns kriterier som anger när det finns grund för att faktiskt bli underkänd. Eftersom det ibland kan vara svåra bedömningar ändå, ska examinator samråda med en programgemensam kommitté, när det är aktuellt. Kommittén finns för att bedömningen ska vara rättssäker och för att minska risken att studenter bedöms olika på olika delar av programmet. Som student ska du få en sk Betygsvarning, om du riskerar att bli underkänd.

Om examinator efter samråd med kommittén beslutar om underkännande, får studenten betyg U på momentet Professionellt förhållningssätt, ansvar och lärande (PFAL) på den kurs hen går. Undantag gäller om det som föranlett underkännande ägt rum i en vårdmiljö under VFU på kliniska kurser fr o m termin 5, då blir studenten underkänd på det VFU-momentet.

När en student blir underkänd på detta sätt ska en handlingsplan upprättas, där det till exempel ska framgå vad som ska förbättras, hur det ska bedömas och hur ofta det ska stämmas av. Sedan kommer själva bedömningen att genomföras på en senare (oftast nästa) kurs och betygsätts i PFAL-momentet där. Därför behöver examinatorer på båda kurser samråda och medverka i handlingsplanen.

Student som fått underkänt på ett VFU-moment får göra om det momentet. Då sätts betyget av samma examinator (om student inte särskilt begär att få en annan). I samtliga fall ska den programgemensamma kommittén diskutera och ge råd åt beslutande examinator.

### **Begränsning av examinationstillfällen**

Det erbjuds bara en chans till omexamination efter underkänt betyg. Om studenten inte förbättrat sitt förhållningssätt enligt handlingsplan och visat att hen uppfyller målen vid andra tillfället, har alla examinationstillfällen förbrukats och studenten kan då inte komma vidare programmet och ta examen. Antalet examinationstillfällen begränsas dels med anledning av en omfattande resursåtgång, dels med hänsyn till att mål för förhållningssätt skiljer sig från mål för kunskaper och färdigheter, vilka alltid kräver särskilda studier och träning. En student som underkänts med avseende på professionellt förhållningssätt förväntas kunna rätta till sitt beteende om hen har viljan att göra det, någon mer omfattande träning eller lärande är som regel inte behövlig. För student som dock visar sig sakna förmåga till sådan måluppfyllelse, är det rimligt att möjligheten att ta en legitimationsgrundande examen förloras.